

<https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-16>
УДК 378.4.093.5:[930+902]](477.54-25)(091)«1979/1984»(093.3)

Віктор Ряполов

мистецтвознавець-реставратор,
старший науковий співробітник, завідувач архівного відділу
Науково-дослідний і проектний інститут
цивільного будівництва «СХІДБУДПРОЕКТ»
Вул. Студентська, 20, офіс 1, 61024, Харків, Україна
Email: rivimigi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9755-3107>

МОЇ УНІВЕРСИТЕТИ, АБО ЯК НАВЧАЛИ НА КАФЕДРІ ІСТОРІОГРАФІЇ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА, АРХЕОЛОГІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ХДУ (1979–1984)

Автор спогадів — випускник історичного факультету Харківського державного університету ім. О. М. Горького (нині ХНУ ім. В.Н. Каразіна) 1984 р. Віктор Михайлович Ряполов. Ще студентом першого курсу він почав писати курсові роботи під керівництвом доктора історичних наук, професора Б. А. Шрамка, а з третього курсу спеціалізувався по кафедрі історіографії, джерелознавства та археології. У спогадах ідеться про той значний вплив, який на нього справили талановиті педагоги кафедри.

Як цитувати: Ряполов В. Мої університети, або як навчали на кафедрі історіографії, джерелознавства, археології та спеціальних історичних дисциплін ХДУ (1979–1984). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2026. Вип. 69. С. 313–336. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-16>

How to cite: Riapolov V. My Universities, or How We Were Taught at the Department of Historiography, Source Studies, Archaeology, and Special Historical Disciplines of Kharkiv State University (1979–1984). *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2026. No. 69. PP. 313–336. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-69-16> (In Ukrainian)

© Ряполов В., 2026

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ключові слова: Харківський університет, історичний факультет, кафедра історіографії, джерелознавства та археології, спеціальні історичні дисципліни, професорсько-викладацький склад, викладання, студент, спогади.

*Годинник — божество жахливе й безпощадне,
Він пальцем нам грозить, бурмоче: Не забудь...*

Шарль Бодлер

Час, неблаганний час... Швидко, надто швидко веде він утлий човен нашого життя до останньої пристані. Я, Ряполов Віктор Михайлович, все ще працюю, продовжую займатися науковою діяльністю, але вже два з лишком роки маю офіційний статус українського пенсіонера. Шістдесят два роки життя промайнули так швидко, що здається, ніби тільки вчора я був тим молодим, недосвідченим і досить зухвалим хлопцем, який у 1979 р. вперше переступив поріг історичного факультету Alma Mater — Харківського державного університету імені О. М. Горького (нині Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

Зухвальство та апломб частково додавали чотири літні польові сезони, протягом яких я працював в археологічній експедиції, та четверте місце на Всесоюзному конкурсі шкільних наукових робіт, здобуте за доповідь у Державному Ермітажі про новітні археологічні відкриття на території Артемівського та Червонолиманського районів Донецької області. Ще б пак! Я самовпевнено уявляв, що вже є хоч і маленьким, але фахівцем. Проте, якщо чесно говорити, основною причиною дуже наполегливої поведінки і показної самовпевненості було палке бажання приховати панічний страх шістнадцятирічного провінціала перед необхідністю починати самостійне навчання й життя у великому півторамаїльйонному місті, де поруч немає ні мами, ні тата, ні бабусі.

Нині, озираючись з висоти життєвого досвіду, я все виразніше, з теплою і величезною вдячністю усвідомлюю ту неоціненну роль, яку відіграла кафедра історіографії, джерелознавства та археології (далі за текстом — кафедра) у моєму становленні як зрілої особистості. З низьким уклоном та вдячністю присвячую ці спогади про історію мого навчання та професійну спеціалізацію мудрим, працьовитим, тактовним та надзвичайно терплячим співробітникам рідної кафедри.

Усім відомо, що будь-яка історія має свою передісторію. Я народився 10 березня 1963 р. у м. Артемівськ Донецької обл. (зараз це практично повністю знищене війною м. Бахмут). Восени 1969 р. почав навчатися в середній загальноосвітній школі та одночасно опановував гру на фортепіано в музичній школі, тобто був звичайнісінькою дитиною. Але в тринадцять років раптом з'явилося палке бажання стати не таким, як усі. І тоді, щоб виділитися із загальної маси школярів, я знайшов рідкісне й дуже специфічне заняття: з лютого 1976 р. почав відвідувати археологічний гурток Артемівського районного будинку піонерів. Гуртком керував нині покійний, а тоді ще молодий український археолог С. Й. Татаринів (1948–2019), який на території Донбасу досліджував археологічні пам'ятки зі слідами життєдіяльності рудокопів, мідеплавильників та бронзолivarників епохи пізньої бронзи. У моєму лексиконі з'явилися овіяні романтикою слова й вислови: експедиція, розкопки, наметовий табір, археологічна пам'ятка, культурний шар і навіть загадкова стратиграфія, про яку було дуже непевне уявлення. Влітку 1976 р., після шести тижнів першого польового сезону на багатошаровому поселенні Лиманське Озеро та на стародавньому мідному руднику біля с. Пилипчатино, фактично був зроблений вибір майбутньої професії: твердо вирішив стати істориком.

Так вийшло, що з науковою та педагогічною творчістю професорсько-викладацького складу кафедри історіографії, джерелознавства та археології ХДУ я вперше стикнувся, ще не будши студентом, у дитячому археологічному гуртку. Археологію краю ми передусім вивчали за монографією доктора історичних наук, професора Б. А. Шрамка (1921–2012) «Древности Северского Донца», яка вийшла друком 1962 р. Ця книга в будинку піонерів була в єдиному примірнику і дбайливо передавалася з рук у руки лише на тиждень читання. Кожний раз доводилося довго чекати своєї черги. Пам'ятаю з яким благоговінням я гортав трохи жовтуваті сторінки, надруковані на папері посередньої якості. В цій монографії проста дохідлива манера викладання складного матеріалу зразу захоплювала і поступово формувала інтерес до наукової літератури.

У польових умовах експедиції, сидячи біля багаття довгими вечорами, наш керівник та одночасно випускник історичного факультету

ХДУ імені О. М. Горького (нині ХНУ ім. В. Н. Каразіна) С. Й. Татарінов із пієтетом розповідав про професорсько-викладацький склад кафедри. У захопливій та доступній для підлітків формі він характеризував манеру викладання кожного викладача та сутність їх наукових досягнень. Все це перемежовувалося з цікавими історіями з його студентського життя і сильно бентежило нашу увагу.

Дощового літа 1977 р. поряд із городищем салтово-маяцької культури біля с. Маяки на півночі Донецької обл. розгорнулося будівництво греблі для нового водосховища. Під час проведення земляних робіт на крутому схилі балки робітники випадково виявили стародавній салтово-маяцький могильник. Будівельні роботи тимчасово припинили, а наш гурток терміново виїхав на проведення охоронних розкопок. Мабуть, це була найважча експедиція в моєму житті. Десять днів приблизно з п'ятої години вечора і до третьої години ночі йшов сильний дощ. З ранку було сонячно і спекотно. До одинадцятої години суглинок на крутому схилі балки підсихав, і можна було до четвертої години дня вести розкопки могильника. Але про нормальний побут і літній відпочинок після роботи не було й мови. Щоб підтримати наш дух, вечорами у великому десятимісному наметі під стукіт дощу в брезентовий дах С. Й. Татарінов розповідав, як співробітник кафедри В. К. Міхєєв (1937–2008) у 60-х рр. ХХ ст. проводив широкомасштабні розкопки на салтово-маяцькому городищі, що розташовувалося поряд з нами, а знайдений матеріал використовував під час написання своєї кандидатської дисертації про ремісничі виробництва болгаро-аланського населення Подоння у VIII–X ст. У той момент кожен з нас відчував себе продовжувачем великої та важливої справи і менше звертав увагу на дощ, вогкість та непролазну глинисту багнюку за межами вогкого приміщення.

Влітку 1979 р. я був абітурієнтом у другому потоці вступників на історичний факультет ХДУ імені О. М. Горького (нині ХНУ імені В. Н. Каразіна). На кожне студентське місце тоді був конкурс вісім з половиною осіб, що робило вступ до вишу малоймовірним і зовсім не додавало оптимізму. Перед черговим вступним іспитом 5 серпня 1979 р. сумно йду на консультацію і раптом бачу, як перед головним входом до університету з кузова вантажівки забруднені з ніг до голови

старшокурсники діловито розвантажують обладнання та ящики зі знахідками. Відразу здогадуюсь: це повернулася з розкопок студентська археологічна експедиція. Якийсь час із заздністю спостерігаю за ними й думаю: а чи судилося мені стати студентом?

І ось я щасливий студент першого курсу! Відповідно до розкладу предмет «Вступ до спеціальності» має читати завідувач кафедри доктор історичних наук, професор І. Л. Шерман (1912–1989). Назва предмета навіює тугу, готуюся почути довгі нудні міркування щодо апології історичної науки та історичних досліджень. В аудиторію входить дуже літня худорлява людина у світло-сірому костюмі з білою сорочкою і чепурною блакитною краваткою під колір очей. Він каже: «Добрий день! Вітаю всіх вас із початком здобуття класичної гуманітарної освіти, яку прийнято вважати універсальною. Однак це зовсім не означає, що потрібно прагнути знати майже все. Набагато корисніше знати, де і як знайти потрібну інформацію. Крім того, Ви повинні вміти самостійно вчитися протягом усього свого життя, мати навички наукових досліджень, написання та оформлення наукових публікацій. У школі вам давали конкретні знання. Тут, у стінах історичного факультету, викладатимуть способи здобуття вже існуючих знань та методи наукового відкриття ще не існуючих абсолютно нових знань. Цим університет і відрізняється від середньої школи».

Протягом семестру І. Л. Шерман передавав нам, студентам-першокурсникам, навички роботи з бібліотечними, архівними, музейними каталогами та бібліографічними довідниками, навчав швидко опрацювати та ефективно конспектувати матеріал з навчальної та наукової літератури, пояснював, як накопичувати та викладати наукові дані, як робити науковий аналіз та продукувати наукові висновки. Від нього ми отримали першу інформацію про стандарти оформлення наукових доповідей, тез конференцій, статей для наукових журналів та збірників, монографій. Курс «Вступ до спеціальності» виявився максимально прикладним, дуже корисним, а головне швидко став давати результат. Ми призвичаїлися за добу ефективно опрацювати по 100–150 сторінок різних текстів, при цьому конспектуючи з них потрібне й важливе. У другому семестрі кожен із нас зовсім не погано, як для новачка, написав, оформив згідно з ДСТ та захистив на кафедрі текст курсової роботи.

Пізніше, на старших курсах, І. Л. Шерман не менш ефективно й на високому академічному рівні викладав нам спеціальні курси з історіографії вітчизняної історії та історичної бібліографії. Слід зазначити, що Ісай Львович не мав звички стояти за кафедрою та читати лекцію з конспекту. Він по-молодіжному сідав на викладацький стіл, діставав з кишені піджака стос списаних картонних карток і починав вільно викладати матеріал. До своїх карток заглядав зрідка. Там були лише тези, які допомагали підтримувати логічний порядок та стрункність викладу. Цю манеру писати не докладні тексти лекцій, а лише стислі тези я перейняв у нього і багато років використовував під час викладання в музейному відділенні Харківської державної академії культури.

Цілком зрозуміло, що у віці майже сімдесят років викладати та завідувати кафедрою було нелегко. Ісай Львович підтримував свій життєвий тонус тривалими прогулянками садом ім. Т. Г. Шевченка. Часто можна було побачити, як він іде вздовж алеї або сидить на одній з садових лав.

У мене із особистістю завідувача кафедри пов'язана своя особлива історія. В ті часи навчальна дисципліна була дуже суворою. За пропуск 12 навчальних годин протягом семестру без поважної причини студента вже можна було відраховувати з університету. Навчалися ми шість днів на тиждень. Яюсь восени моя бабуся купила кілька кубометрів колод на дрова. Для того, щоб їх розпилити на цурки та розколоти на поліна мені з батьком були потрібні два дні. Батько кожного тижня мав два вихідні, а я написав завідувачу кафедри, на якій спеціалізувався, заяву з проханням офіційно дозволити мені пропустити одну навчальну суботу для поїздки в рідне м. Артемівськ (нині м. Бахмут) за сімейними обставинами. І. Л. Шерман прочитав цю заяву, потім дуже уважно подивився на мене і спитав: «А Любов Федорівна та Василь Тимофійович Ряполови, випадково, не Ваші родичі»? Я здивовано відповів: «Так, це мої бабуся та дідусь. Дідусь загинув на війні, а бабусі я з батьком мушу напиляти і розколоти дрова. Однієї неділі не вистачає, от і прошу дозвіл пропустити заняття в суботу. Але звідки Ви знаєте моїх родичів?»

Ісай Львович написав на моїй заяві «Дозволю, причина поважна», розписався, задумливо посміхнувся і сказав: «Вікторе! Виходить так,

що ми земляки. Підлітком я з батьками і Ваші дідусь та бабуся жили в м. Артемівськ по сусідству. Пам'ятаю їх як дуже добрих, порядних людей. Життя химерне, хто б тоді міг подумати, що я навчатиму їхнього онука... До речі, Ви маєте підписати свою заяву ще й у заступника декана. Втім, зачекайте, я сам швидко до нього схожу, це буде надійніше».

Ще одним професором та доктором наук на кафедрі тоді був археолог Б. А. Шрамко (1921–2012). Фронтвик, нагороджений орденами та медалями, видатний учений з широким міжнародним визнанням, член Міжнародного комітету ЮНЕСКО з вивчення металургії заліза, Борис Андрійович Шрамко спочатку нам, молодим студентам, здавався схожим на небожителів. Насправді ж він виявився спокійною, врівноваженою, легкою у спілкуванні та скромною в побуті людиною. Студентів любив та приділяв їм багато уваги. Ми між собою шанобливо називали його не інакше, як дідусем.

На першому курсі Б. А. Шрамко викладав нам історію первісного суспільства та основи етнографії, а на старших курсах вів спеціальний курс «Рання залізна доба Східної Європи». Лекції читав солідно і водночас захопливо, був віртуозом використання міжпредметних зв'язків у процесі викладання. Відчувалося, що матеріал, який викладає, він не тільки досконально знає, а й щиро любить. У канву лекції Борис Андрійович спритно і завжди до місця вплітав інтелігентні жарти, а потім сам із задоволенням сміявся разом зі студентами.

Почуття гумору він мав приголомшливе і дуже своєрідне. Одного разу в археологічній експедиції студент, відбиваючись від настирливих комарів, пошкодував, що люди для цього не мають довгого хвоста. Борис Андрійович миттєво знайшов заперечення: «Скажи спасибі, що люди не мають хвостів. Уяви собі, скільки на довгий хвіст твоя майбутня дружина змогла б помістити золотих каблучок, срібних браслетів та атласних стрічок — це обійшлося би в солідну копійчину!»

Часто згадується ще один випадок. Якось професор Б. А. Шрамко приніс на спецкурс «Рання залізна доба Східної Європи» археологічну знахідку, що нагадувала залізний наконечник дротика. Тільки, на відміну від дротика, цей предмет мав стрілоподібне вістря не з одного, а з обох боків черешка. Показуючи це диво стародавнього ремісничого

виробництва, Борис Андрійович дав завдання для самостійної роботи: «Обміркуйте, що це таке. Зараз я піду, а за сорок п'ять хвилин повернуся, і хто правильно пояснить призначення цього предмета, той отримає «відмінно» за іспит зі спецкурсу вже сьогодні». Спочатку всі розглядали загадковий артефакт і думали мовчки, потім сперечалися між собою, потім навіть трохи посварилися. Коли професор повернувся, довелося констатувати, що ніхто не має прийнятної відповіді. Тоді Б. А. Шрамко засміявся і сказав: «Повіз я цю знахідку на наукову конференцію для того, щоб порадитися з колегами. Подивилися на неї всі провідні фахівці, але так і не зрозуміли, що б це могло бути таке».

На другому тижні навчання в університеті я пішов на кафедру і без жодних вагань записався до Б. А. Шрамка як підопічний для написання курсової роботи. Чотири курсові та одна дипломна роботи, створені під його керівництвом, стали для мене справжньою школою наукової творчості. На початку кожного навчального року я отримував від Бориса Андрійовича список основної літератури на обрану тему. Після її опрацювання писав план роботи, який Б. А. Шрамко зі мною ретельно обговорював і неодноразово повертав на доопрацювання. При цьому він не забував повторювати, що правильний план — це запорука успіху. Тоді ще в населення не було персональних комп'ютерів. Кожен розділ роботи, вступ і висновки я писав на аркушах паперу й подавав на перевірку. Ці тексти поверталися з професорськими виправленнями червоним олівцем або ручкою. Дещо було безжально викреслено. У багатьох місцях між абзацами стояли червоні «пташки». Навпроти них на полях завжди були написані вихідні дані видань із зазначенням сторінок, які я маю опрацювати додатково, щоб у позначеному місці зробити потрібну вставку в текст. Де-не-де фрагменти тексту були обведені червоними овалами. Вказуючи на такі місця, Борис Андрійович зазвичай хитрувало примружувався і говорив: «Ви тут так плутано, так наукоподібно сформулювали, що крадається підозра — за складним текстом ховається відсутність думки. Ану-бо, поясніть, що ви хотіли сказати»? Я пояснював, як міг. Тоді він задоволено зауважував: «Ну ось, ви ж умієте говорити просто, по-людськи. Навчайтеся і писати так само. Справжній мудрець той, хто складне може викласти просто і зрозуміло для всіх».

Досі, сідаючи за письмовий стіл, я згадую ці настанови. Мої сімдесят шість наукових та навчально-методичних публікацій у галузі археології, музеєзнавства та архітектурного мистецтвознавства — це багато в чому результат таланту й педагогічних зусиль професора Б. А. Шрамка.

В археологічній експедиції на Більському городищі всіх вражала його працьовитість, скрупульозність та невичерпна енергія. У першій половині дня на розкопі він встигав здійснювати загальне керівництво роботою, навчати студентів практичних навичок польових досліджень, вів польовий науковий щоденник, уважно стежив, як аспірант або доповідчий старшокурсник веде опис знахідок.

Після кожних сорока п'яти хвилин земляних робіт під спекотним сонцем студентам оголошували п'ятнадцятихвилинну перерву. Ми сідали в тіні дерев навколо літнього професора, а він діставав із польової сумки книгу і читав нам з виразом і від різних осіб художню прозу. За чотири студентські польові сезони я разом з іншими студентами встиг прослухати у виконанні Б. А. Шрамка оповідання та фейлетони Я. Гашека, оповідання А. П. Чехова, вибрані новели С. Цвейга.

У другій половині дня Б. А. Шрамко контролював процес миття, сушки, шифрування та упаковки знахідок, паралельно замальовував особливі знахідки на аркушах ватману. Ближче до вечора він сідав біля свого намету за розкладний туристичний столик і писав чергову наукову статтю, причому посилання на використану літературу робив по пам'яті із зазначенням автора, назви, року видання і навіть номера сторінки. А одного разу я випадково побачив, як він пише статтю якоюсь іноземною мовою, найімовірніше німецькою.

Увечері Б. А. Шрамко або виходив на прогулянку зі своїм улюбленим собакою на прізвисько Бой, або грав у преферанс з колегами, або сідав зі студентами біля багаття. Такі вечори ми дуже цінували. Вони перетворювалися на захопливі бесіди про польове життя, про різні археологічні відкриття, про суперечливі наукові теорії, про творчість вітчизняних та закордонних археологів.

У неділю, коли вся експедиція відпочивала, Б. А. Шрамко іноді брав переносний мольберт, палітру, пензлі, фарби та виходив на пленер писати пейзажі. Очевидно, робив це він для себе, для душі. Ніколи

й ніде я не бачив експонованими його художні твори та уявлення не маю про їхню кількість.

Крім того, професор захоплювався кінозйомкою. На маленьку аматорську вузькоплівкову камеру Борис Андрійович знімав експедиційну повсякденність: роботу на розкопі, студентський побут та відпочинок у польовому таборі.

Професор Б. А. Шрамко на Більському городищі здійснював загальне керівництво усією археологічною експедицією, а його напарник, молодий археолог-славіст та старший викладач кафедри О. Г. Дяченко (1949–2024), керував археологічною практикою першокурсників. Перший раз під його керівництвом ми опинилися в жовтні 1979 р., коли допомагали збирати врожай цукрових буряків колгоспу в с. Бугаївка Харківської обл. Це була серйозна, дуже правильна людина. З неймовірною завзятістю він організовував студентський побут у сільському гуртожитку та контролював, як сільські бригадири вели облік обсягу виконаної роботи. У день від'їзду із села замовлений для нас автотранспорт чекав з 9 до 13 години, доки Олександр Григорович Дяченко бився з місцевою бухгалтерією за справедливу оплату виконаної роботи. У підсумку всі студенти групи за роботу отримали по 60–65 радянських карбованців. У трьох інших групах нашого курсу, які працювали під керівництвом інших викладачів, ніхто не отримав більше 25–30 карбованців

Влітку, під час археологічних розкопок на Більському городищі, завдяки організаційному таланту та енергійності О. Г. Дяченка, щороку археологічна практика мала чудово облаштований польовий табір та гарне збалансоване харчування зі свіжими салатами та фруктами. Звичайні страви чергувалися з вишуканими для польових умов варениками, пельменями, полтавськими галушками, млинцями, оладками, тушкованими кроликами і навіть курчатами тапака.

У науковому плані дуже цікавими й корисними були польові лекції та практичні заняття з геодезії, топографії, картографії та основ геології, які О. Г. Дяченко вів у рамках археологічної практики. Саме завдяки йому я навчився користуватися бусоллю Шмалькальдера, екліметром, теодолітом, кіпрегелем та з їхньою допомогою робити топографічну зйомку археологічних пам'яток. Крім того, він прищепив

звичку відчувати ґрунт, читати, креслити та аналізувати вертикальну й горизонтальну стратиграфію.

Після другого курсу в археологічній експедиції Олександр Григорович у якийсь дивовижний спосіб зміг пробудити в мені, чистому гуманітарії, інтерес до фізики, хімії та вищої математики. Вечорами, при світлі гасової лампи, він учив мене будувати графіки на логарифмічному папері, викладав основи вищої математики та основи аналізу за допомогою методів математичної статистики. На початку третього курсу він офіційно став додатковим консультантом моїх курсових робіт і разом з науковим керівником Б. А. Шрамком сформулював тему моєї майбутньої дипломної роботи: «Фізико-хімічна характеристика виробів із кольорових металів салтово-маяцької археологічної культури».

Цю тему я поступово розробляв три роки, спочатку в курсових роботах третього і четвертого курсів, а потім і в дипломній. Завдяки цій темі добре познайомився ще з двома співробітниками кафедри — з директором університетського археологічного музею А. К. Дігтярем (1940–2005) та із завідувачкою спектральної археологічної лабораторії Л. П. Грубник-Буйною (1947 р. народження). Ця лабораторія зараз не існує, а на той час і вона, і археологічний музей розташовувалися в будівлі університетського Музею природи на вул. Трінклера, 8.

Перша пара в університеті тоді починалася о 7:30, а третя завершувалася о 13:15. Після занять я поспіхом обідав в одній з університетських їдалень та йшов до музею на вул. Трінклера. Директор археологічного музею Анатолій Костянтинович Дігтяр був невисоким, коренастим і трохи флегматичним чоловіком середнього віку. Говорив він хриплим від куріння голосом, неквапливо, трохи розтягуючи слова. Спочатку привітно напував мене міцним чаєм з печивом або бубликами. Під час чаювання ми розмовляли, і в цих розмовах на найрізноманітніші теми він умів давати мені відчутти себе дорослою людиною, з якою спілкуються шанобливо й на рівних. Після традиційного чаю Анатолій Костянтинович викладав переді мною задалегідь дібрані археологічні знахідки з кольорових металів салтово-маяцької культури, з яких у різні роки вже взяли проби для спектрального аналізу. Я їх перемальовував та описував у своєму конспекті згідно з даними музейної паспортизації.

Періодично Анатолій Костянтинович підходив ззаду, заглядав мені через плече і робив якийсь слухний коментар щодо моєї роботи.

В інші дні я в такий саме спосіб вирушав у спектральну лабораторію. Її завідувачка Лариса Петрівна Грубник-Буйнова, ефектна, енергійна та дуже розумна молода жінка, ставилася до мене, студента з гуртожитку, з добротою, можна сказати, по-материнськи. Вона постійно намагалася нагодувати мене чимось дуже смачненьким. Якось Лариса Петрівна урочисто сказала: «Сьогодні ми їмо печеню з м'яса жирафа». Я дуже здивувався і спочатку не повірив. Виявилось, що в зоопарку нещасний жираф отримав складний перелом тазу. З такою травмою вилікувати його не змогли і тому умертвили. Тіло жирафа передали Музею природи на вул. Трінклера, 8 для виготовлення опудала. Ось так у нас на столі і з'явилася ніжна та дуже смачна печеня з жираф'ячого м'яса. Я із задоволенням отримував від Лариси Петрівни консультації щодо приготування різних страв і запросто радився з різних життєвих питань. Коли виходило, заворожено спостерігав, як вона в плазмовій дузі спалює проби кольорових металів та фіксує спектр. Тоді вона мені здавалася загадковою середньовічною чаклункою, яка здійснює таємничі магичні дії.

Лариса Петрівна давала мені картки з результатами спектральних аналізів стародавніх виробів, а я акуратно переписував їх у розграфлений спеціальним способом зошит. Часом втомлювався так, що від хімічних знаків і цифр мерехтіло в очах. Крім того, у спектральній лабораторії зберігалися малюнки тих стародавніх виробів, що потрапляли до Л. П. Грубник-Буйнової на аналіз з інших установ, і тому були відсутні в археологічній колекції університету. Ці малюнки, для збільшення швидкості роботи, я змалював з використанням матової кальки.

Якось я припустився нетактовності: запитав у Лариси Петрівни, чому вона не пише кандидатську дисертацію. Лариса Петрівна мило посміхнулася й відповіла: «Я потихеньку розкидаюся науковими статтями, виховую дітей, створюю чоловікові умови для його наукової роботи — це двадцять одне очко, а разом з написанням дисертації був би перебір». Така мудра життєва філософія вченої, дружини й матері в одній особі вразила мене до глибини душі, і я відтоді став поважати Ларису Петрівну ще більше.

Там само, у спектральній лабораторії, вдалося познайомитися з чоловіком Лариси Петрівни Буйновим Юрієм Володимировичем (1952 р. народження). Нині він поважний учений-археолог, широко відомий фахівець у сфері вивчення бондарихинської археологічної культури, а тоді писав кандидатську дисертацію з археології під керівництвом професора Б. А. Шрамка, був молодим викладачем кафедри історії України і проводив у моїй групі семінари з історії України. Контактувати із Ю. В. Буйновим, на жаль, вдалося не часто, але запам'ятований він мені як весела, захоплена своєю справою і відкрита до спілкування людина.

Час, що я провів в археологічному музеї та спектральній лабораторії університету у спілкуванні з цими трьома чудовими людьми, був не лише корисним для мого професійного та духовного зростання, але й дуже щасливим. О 17.00, коли закінчувався робочий день, я йшов звідти з великим жалем, нарікаючи на те, що години спливають так швидко.

Хочу зазначити, що після відвідин археологічного музею чи спектральної лабораторії ще знаходилися сили прямувати не до гуртожитку, а до ЦНБ університету та кілька годин опрацьовувати там наукову та навчальну літературу. При цьому я був звичайнісіньким, а не якимось особливим студентом. ЦНБ університету працювала до 22 години. О 21.15 співробітники читального залу починали просити читачів повертати літературу. До скляного віконця, де приймали книжки та журнали, вишикувалася довга черга студентів, яку ледь вдалося обслужити до закриття бібліотеки. Тяга до знань у молоді тоді була колосальна. В цьому плані примітний такий парадоксальний факт — співробітники навчальної частини періодично у першій половині дня в читальних залах ЦНБ університету влаштовували своєрідні облави на студентів, які прогулювали заняття лише для того, щоб попрацювати більше часу з науковими виданнями. Спійманих бідолах карали, але не дуже сильно, бо наука — це святе.

У процесі написання курсових робіт третього та четвертого курсів та дипломної роботи на п'ятому курсі мені досить часто були потрібні професійні консультації спеціаліста з салтово-маяцької археологічної культури. Тоді я звертався до В. К. Міхеєва — доцента середніх років,

який активно працював над докторською дисертацією «Економічні та соціальні відносини в населення салтово-маяцької культури Подоння-Приазов'я (середина VIII — середина X ст.)». Він не був моїм науковим керівником або офіційним консультантом, але ніколи не відмовлявся допомогти й давав вичерпні за змістом консультації.

На першому курсі В. К. Міхеєв читав нам лекції з основ археології. Він носив ідеально поправлені класичні костюми зі світлою сорочкою, іноді з краваткою, іноді без неї. В процесі лекції сильно захоплювався й ненароком припорошував лацкани піджака мікроскопічною крейдяною крихтою. В аудиторію Володимир Кузьмич входив стрімко, разом зі звучанням дзвоника. З відстані двох-трьох метрів недбало кидав на викладацький стіл застібнуту на змійку модну коричневу шкіряну папку й на ходу питав: «Так на чому ми минулого разу зупинилися?» Хтось з аудиторії, зазирнувши до конспекту, зачитував кілька останніх речень. Тоді Володимир Кузьмич на мить завмирав, потім казав: «Ага! Зрозуміло», і починав вільно викладати матеріал далі. Ніколи я не бачив, щоб під час лекції він використовував якісь записи. При цьому лекції були не просто добротні, а блискучі і за формою викладання, і за глибиною змісту. Під час лекції Володимир Кузьмич невимушено малював на дошці крейдою археологічні знахідки, плани археологічних пам'яток, плани та розрізи стародавнього житла, господарських комплексів, святилищ та поховань. Ми спостерігали, як він говорить і одночасно малює, захоплюється сам та захоплює нас, студентів. Ми намагалися замальовувати за ним, і саме цей процес взаємодії з викладачем давав надійне довготривале запам'ятовування, яке не можуть забезпечити найсучасніші технічні засоби навчання. Цей викладацький прийом згодом я сам систематично використовував під час читання курсів з історії первісного суспільства та основ етнографії на Музейному відділенні ХДАК і неодноразово переконувався в його ефективності.

Під час спеціалізації на кафедрі, яка офіційно розпочиналася з третього курсу, тоді ще доцент В. К. Міхеєв викладав нам курси «Історіографія археології СРСР» і «Методика археологічних розвідок та розкопок». Його викладання завжди було бездоганним як за формою, так і за змістом. Ці дещо «сухуваті» академічні навчальні курси він

перетворював на захопливі подорожі життям і творчістю відомих археологів і дуже специфічним світом археологічних досліджень.

Слід зазначити, що Володимир Кузьмич тривало був керівником секції археології Студентського наукового товариства (СНТ). Разом зі студентами він розробляв тематику студентських наукових досліджень, керував підготовкою наукових доповідей, допомагав відточувати ораторську майстерність та науковий стиль доповідача. Крім того, він спільно зі студентами-кіноаматорами режисював і готував до перегляду документальні фільми про минулі археологічні експедиції історичного факультету. Тоді це робилося зовсім не просто, оскільки були відсутні цифрові відеокамери та комп'ютери з програмами для кіномонтажу. Доводилося переглядати багато сотень метрів відзнятої влітку кіноплівки, розрізати її на окремі фрагменти та склеювати в певній послідовності. В СНТ Володимир Кузьмич був не лише наставником, а ще й душею студентської компанії — перетворював товариство на місце неформального спілкування з наукових інтересів. Там він розслаблявся і на деякий час забував про тягар численних обов'язків зайнятої людини. Обличчя його ставало спокійним і задоволеним.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. — на початку ХХІ ст. (до 2013 р. включно) я, будучи керівником археологічної практики Музейного відділення ХДАК, співпрацював вже з доктором історичних наук, професором В. К. Міхеєвим під час розкопок на території урочища Бабина Левада (посад салтово-маяцького городища Коробів Хутір) у Зміївському районі Харківської обл. та на салтово-маяцькому могильнику Нетайлівка біля с. Металівка Вовчанського району Харківської обл. Професор В. К. Міхеєв запам'ятався мені як досвідчений археолог-польовик з унікальним чуттям, що давало змогу тонко відчувати ґрунт і віртуозно читати стратиграфію. Але у свої студентські роки я не потрапляв разом із ним у польові умови і відповідно жодних спогадів того часу про роботу Володимира Кузьмича у полі не маю.

На початку ХХІ ст. у Металівці я познайомився ще з одним співробітником кафедри — доцентом В. Г. Пікаловим (1940–2017). Дуже талановитий організатор та чудовий господарник, заводій і душа студентського товариства, Валерій Григорович безперервно проявляв

невластиву літній людині енергію. Він був незамінний у процесі організації студентського побуту та дозвілля, умів м'яко і ненав'язливо контролювати все до останніх дрібниць і при цьому не викликати в студентів неприйняття. Студенти без перебільшення його просто обожнювали й намагалися в жодному разі не підводити. Професора В. К. Міхеєва можна було тільки привітати з наявністю такого надійного партнера по роботі. Проте, коли я був студентом, В. Г. Пікалов викладав лише на підготовчому відділенні історичного факультету. Я знав його на обличчя, знав його на ім'я та по батькові, але не знав як викладача — що втрачено, те втрачено.

Далі хочу розповісти про двох наставників, які відіграли значну роль у моєму житті, — кандидата історичних наук, доцента Б. П. Зайцева (1927–2014), та кандидата історичних наук, професора С. М. Куделка (1951 р. народження).

Борис Петрович Зайцев був людиною складної долі. У 1944 р. його прямо зі шкільної лави призвали до Червоної армії. Наприкінці Другої світової війни й відразу після неї Б. П. Зайцев служив у зенітній артилерії, потім завершував здобуття середньої освіти у вечірній школі робітничої молоді. Лише після вступу на історичний факультет ХДУ імені Горького у 1951 р. визначилося його професійне майбутнє, а життя увійшло до більш-менш спокійного руслу.

У мої студентські роки доцент кафедри Б. П. Зайцев читав складні та надзвичайно важливі для спеціалізації за профілем кафедри джерелознавчі курси. Один з них називався «Спеціальні історичні дисципліни» й фактично складався більш ніж з двадцяти самостійних дисциплін. З цього числа в навчальному плані відокремили історичну хронологію та історичну географію. Їх викладали у другому семестрі всім студентам першого курсу доцент Б. П. Зайцев і тоді ще молодий старший викладач С. М. Куделко. Інші спеціальні історичні дисципліни під керівництвом Бориса Петровича в рамках єдиного композитного курсу освоювали тільки ті студенти, які, починаючи з третього курсу, спеціалізувалися на кафедрі. Дивно, що одна людина примудрялася вільно орієнтуватися в цьому різноманітті та давати студентам чітко структуровані та вдало формалізовані для розуміння і запам'ятовування знання.

Ще варто згадати курс «Архівознавство», який також викладав Б. П. Зайцев. Фактично це окрема спеціальність, яку в СРСР опановували п'ять років у Московському державному історико-архівному інституті. Борис Петрович зміг навчити нас основ архівознавства в рамках одного навчального курсу та архівної практики на базі Державного архіву Харківської області. Цих знань мені вистачило і для чотирьох десятиліть дослідницької роботи у вітчизняних та зарубіжних архівах, і для організації Архівного відділу в рамках Науково-дослідного та проектного інституту цивільного будівництва «СХІДБУДПРОЕКТ».

Борис Петрович був худорлявим чоловіком в окулярах із товстими лінзами, любив одяг різних тонів сірого та коричневого кольору. Коли він входив в аудиторію, то в перший момент справляв враження дуже сором'язливої людини, але починав говорити — і відразу перевтілювався у впевненого професіонала. Затамувавши подих, слухали ми спокійну промову фахівця з глибокими знаннями академічного рівня. На практичних заняттях він дивував нас багатим ілюстративним матеріалом і стосами наукової літератури, до якої було приємно доторкнутися, погортати сторінки і яка значно «оживляла» матеріал, робила його більш відчутним і зрозумілим. Носити студентам літературу з особистої бібліотеки я навчився у Б. П. Зайцева. Саме він дав розуміння, наскільки це ефективно та важливо для формування сталого наукового інтересу в молоді.

Хочу зазначити, що Борис Петрович був надзвичайно порядною людиною і, буди дуже скромним, мав непорушний душевний стрижень, який давав йому сили в житті будь-що виявляти справедливість, шляхетність, твердість характеру і навіть громадянську мужність.

У цьому плані показовою є наступна історія. В 1982 р. на мене та групу моїх товаришів був написаний донос до обласного управління КДБ. Почалося слідство у справі підпільної антирадянської студентської організації з кодовою назвою «Кафедра». Від занять нас не усували, але три місяці безперервно вимотували допитами. Звинувачували в пропаганді проти війни в Афганістані, у зловмисному поширенні клерикальних ідей серед студентів, в антирадянській агітації та пропаганді, у дискредитації діяльності партійної організації КПРС

та комсомольської організації історичного факультету ХДУ протягом 1980 — початку 1982 рр. Моїм товаришам погрозували дати до п'яти років ув'язнення, а мені — сім років. Чіткої ієрархії в нашій організації не було, але мене в КДБ вважали організатором та ідейним натхненником цього студентського підпілля.

Ситуація була вкрай серйозна, проте справу закрили через недостатність доказів. Першим чинником нашого порятунку виявилася елементарна порядність: ніхто з нас не здригнувся і не написав свідчень, які звинувачують товаришів. Все-таки це був уже не 1937 р., а 1982 р. — початок останнього десятиріччя радянської епохи. Для того щоб ув'язнити, вже недостатньо було одного доносу, потрібні були свідчення ще кількох людей, а ці свідчення ніхто й не дав.

Другий чинник нашого порятунку виявився вже після розпаду СРСР. Якось (у той час я був викладачем кафедри загальної історії, музеєзнавства та пам'ятокознавства ХДАК) ми разом з завідувачем кафедри, професором Г. Й. Чернявським (1931–2024) ішли майданом Свободи в Харкові та випадково зустріли приятеля Г. Й. Чернявського — колишнього ректора ХДУ імені О. М. Горького, професора І. Є. Тарапова (1926–2002). Георгій Йосипович щиро привітався і представив мене: «Познайомся, будь ласка, це мій колега Віктор Михайлович Ряполов». І. Є. Тарапов глянув на мене впритул, потім перевів очі на Г. Й. Чернявського і відповів: «А я цього парубка заочно давним-давно знаю. Твій нинішній колега свого часу зі своїм антирадянським підпіллям на історичному факультеті випив з мене море крові. Я вже думав, що втрачу не лише посаду, а й пристойну роботу. Довелося підняти в Києві всі можливі зв'язки, щоб поступово спустити цю історію на гальмах. Нехай буде задоволений, що не сів, а довчився». Виникла незручна пауза, а потім я таки знайшов слова подяки Івану Євгеновичу, з яким спілкувався перший і останній раз у житті.

Добре пам'ятаю, що пережив за три місяці слідства, але навіть уявити не можу, що випало в той час на долю куратора моєї університетської групи доцента Б. П. Зайцева. Він завжди скромно це замовчував. Але тоді коли мене побоювалася й від гріха подалі цуралася більша частина викладачів факультету, Борис Петрович при зустрічі в коридорі

університету демонстративно подавав мені руку для рукостискання, називав поважно на ім'я та по батькові і якийсь час вів невимушену бесіду для підтримки мого духу. Заради справедливості треба зауважити, що так само чинив ще один викладач з нашої кафедри — Олександр Григорович Дяченко. Тоді це було дуже небезпечно й сміливо. Низький уклін, честь і хвала цим мужнім людям, для яких фраза «мій учень» означала дуже багато.

Ще одним, не менш чудовим викладачем кафедри є професор С. М. Куделко. Наприкінці 70-х — на початку 80-х рр. ХХ ст. він був молодим і дуже захопленим своєю справою викладачем. У другому семестрі Сергій Михайлович читав першокурсникам лекції з модної на той час спеціальної історичної дисципліни «Історична географія». Науковий та педагогічний рівень Сергія Михайловича вже тоді був таким, що в 1983 р. за його наукового керівництва студентка третього курсу історичного факультету ХДУ І. Ю. Можейко посіла перше місце на всесоюзному конкурсі студентських наукових робіт із темою «Роль географічного чинника в історії Новгородської феодальної республіки».

Ще один навчальний курс, який у моїй пам'яті пов'язаний з ім'ям С. М. Куделка, — «Музезнавство». Лекції та семінарські заняття з музезнавства Сергій Михайлович доповнював грандіозною літньою пересувною практикою, під час якої студенти знайомилися з роботою провідних музеїв Києва, Львова, Одеси, Москви та Ленінграда (нині Санкт-Петербурга). Здобуті тоді знання, вміння та навички в музейній справі дуже стали мені в пригоді під час роботи в музейному відділенні ХДАК, де доводилося викладати не лише реставраційні, історичні, а й музезнавчі дисципліни.

Лекції Сергій Михайлович читав приємним, м'яким, оксамитовим голосом, але не дуже гучно. В аудиторії завжди стояла така тиша, що виразно було чути шарудіння рук, що пересуваються по паперу зошитів. У процесі викладання Сергій Михайлович любив і майстерно застосовував імпровізацію. У струнку канву лекції, семінару чи практичного заняття він несподівано вплітав оригінальні авторські відступи, які завжди були до теми та якимось особливо відсвічували науковий матеріал. Для ілюстрації цього хочу навести один кумедний

приклад. Якось я, уже дипломований спеціаліст, у своїх справах прийшов на історичний факультет. Заодно вирішив зайти на рідну кафедру, але, щоб випадково не завадити навчальному процесу, спочатку прочинив двері, акуратно зазирнув усередину і побачив, як С. М. Куделко проводить заняття. Він блискавично зорієнтувався й вигукнув: «Здрастуйте, Вікторе Михайловичу! Заходьте швидше, саме Ви мені зараз і потрібні». Я зайшов на кафедру із спантеличеним виразом обличчя. Сергій Михайлович у цей момент вже звертався до студентів: «Ми з вами щойно обговорювали творчу спадщину медієвіста нашого факультету Генріха Венеціановича Фрізмана. Подивіться на людину, яка стоїть перед вами. Це Ряполов Віктор Михайлович, який вступив на історичний факультет в 1979 р. та був серед тих студентів, які останніми слухали геніальні лекції Г. В. Фрізмана з раннього середньовіччя. Прямо зараз він вам про це розповідь».

Послідовний учень свого вчителя професора І. Л. Шермана, Сергій Михайлович любив повторювати нам, студентам, одну мудру настанову: «Життя довге й непередбачуване. Будьте готові до всього, навіть до перспективи викладання ядерної фізики». Це було не тільки мудро, а й прозріливо.

Моя дружина й водночас перша дипломниця Сергія Михайловича І. Ю. Ряполова (у дівоцтві Можейко) після розвалу Радянського Союзу захопилася журналістикою, згодом отримала міжнародний журналістський сертифікат BBC та стала одним із провідних журналістів Східної України. Вона завжди підкреслює, що вміння чітко, виразно й при цьому цікаво викладати на папері думки в неї розвинув улюблений університетський викладач С. М. Куделко.

Мені після закінчення університету довелося попрацювати вчителем історії у харківській школі. Влітку 1987 р. в м. Пушкін (до 1918 р. — Царське Село) у Великому Катерининському палаці я із заздрістю розглядав, як фахівці реставрують палацову церкву. Було дуже сумно. З'являлися думки про те, що в людей є захоплива творча робота, а мені з початку вересня у величезній харківській школі знову доведеться по шість разів на день розповідати учням те саме. До речі, слід зазначити, що в добрих наставників з учнями є не тільки звичайні, але і якісь вищі, не збагнені

раціональним розумом канали спілкування. Містики в таких ситуаціях говорять про астральний зв'язок. Мої сумні думки в м. Пушкін були почуті. У другій половині вересня зателефонував Сергій Михайлович Куделко та повідомив: «Вікторе! Видатний харківський архітектор-реставратор В. Є. Новгородов зараз проводить співбесіди на заміщення вакансії посади мистецтвознавця-реставратора. Раджу тобі сходити до Будинку архітекторів та пройти цю співбесіду, можливо, пощастить. Думаю, ця робота саме для тебе».

Тільки завдяки здобутим під час спеціалізації на кафедрі знанням з джерелознавчих дисциплін, архівознавства, музеєзнавства та археології я успішно пройшов співбесіду та став співробітником Харківської майстерні «Спеціального науково-дослідного та проектного інституту «Укрпроектреставрація». Так у моєму професійному житті з'явилася старовинна архітектура.

Згодом досвід роботи в реставрації і знову ж таки плоди спеціалізації на рідній кафедрі допомогли мені отримати роботу в музейному відділенні Харківського державного інституту культури (нині академії культури) — був потрібен другий керівник археологічної практики, викладач основ реставрації музейних пам'яток та низки історичних і музеєзнавчих дисциплін.

Моя розповідь буде неповною без спогадів про кандидата історичних наук, професора кафедри Ю. Й. Журавського (1937–1991). Цей імпозантний і талановитий чоловік був надзвичайно порядною людиною. Зовні спокійний, «рівний» у поведінці та спілкуванні з людьми, він дуже болісно сприймав та переживав випадки нехлюйства, лінощів, несправедливості та озлобленості, які, на жаль, так часто всі бачать довкола. Сумний результат цих переживань — два інфаркти та рання смерть у 53 роки.

З 1984 р. і фактично до самої смерті у 1991 р. Ю. Й. Журавський був завідувачем кафедри. Я ж знав його трохи раніше як доцента, який викладав нам загальний курс з історіографії вітчизняної історії. Це була найскладніша робота. Справа в тому, що тоді вітчизною вважали весь Радянський Союз, і відповідно історіографія розглядала розвиток

історичної науки на території всіх п'ятнадцяти союзних республік (зараз суверенних держав) — а це колосальний обсяг інформації.

Юрій Йосипович був не яскравим, але дуже ґрунтовним і скрупульозним лектором. Його лекції були ідеально структуровані та щільно «нафаршировані» всім, що потрібно було знати в галузі історіографії. Той, хто уважно слухав та ретельно записував у конспект, гарантовано отримував надійний фундамент знань. До свого конспекту з історіографії вітчизняної історії я періодично звертався ще багато років — це, мабуть, і є найнадійніший показник високого рівня викладання.

Коли Юрій Йосипович почав важко хворіти й опинився в лікарні у зовсім безпорадному стані, його дбайливо й самовіддано доглядала старший лаборант кафедри З. С. Калашник (1947 р. народження). Багато років кафедру без цієї жінки неможливо було й уявити. Коли я дивився на неї, завжди на думку спадало тільки одне слово — леді. Інтелігентна, елегантна, одягнена з витонченим смаком і при цьому завжди підтягнута й зосереджена Зінаїда Сафронівна була і обличчям, і душею, і надійним координаційним центром кафедри. Завдяки їй поточне діловодство перебувало в повному порядку, ніхто нічого не забував, все робилося вчасно, без неприємних збоїв відбувався процес комунікації між викладачами, викладачами та студентами. А ще вона вміла дуже коректно, практично непомітно згладжувати кути та ліквідувати шорсткість у людських взаєминах. Багато студентів були вдячні Зінаїді Сафронівні за те, що вона своїми слабкими жіночими руками відвела від них, здавалось, невідворотну бурю праведного викладацького обурення. Час минав, змінювався контингент студентів, поступово оновлювався колектив кафедри, і лише Зінаїда Сафронівна залишалася незмінною та незамінною на своєму місці. Вона була, як добротний французький коньяк, — що старше, то краще.

У 1979/1980 навчальному році Зінаїда Сафронівна перебувала в декретній відпустці по догляду за маленькою дитиною. На її місці лише один рік тимчасово працювала лаборантом І. Ю. Можейко. На початку листопада 1979 р. я прийшов на кафедру взяти з підсобного бібліотечного фонду другий том Праць Волго-Донської археологічної

експедиції, вперше побачив цю дівчину, і ось вже понад сорок років не хочу відводити від неї захопленого погляду. Так рідна кафедра мимоволі допомогла мені знайти сімейне щастя. І не тільки мені, а й багатьом іншим!

Час, невблаганний час... Швидко він плине між пальців, що поступово слабшають від віку. Але я і такі, як я, не втрачають наснаги й сили духу. Адже поки стоїть Alma Mater, поки є рідна кафедра, ті, хто прийдуть нам на зміну, неминуче потраплять у надійні руки наставників, які дбайливо відкриють перед ними широкі горизонти науки, мистецтва, культури й людяності.

Відень, червень 2025 р.

Viktor Riapolov

Art Critic-Restorer, Senior Researcher,
Head of the Archival Department
Scientific Research and Design Institute
of Civil Construction “SKHIDBUDPROEKT”
20 Studentska St., Office 1, 61024, Kharkiv, Ukraine
Email: rivimigi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9755-3107>

MY UNIVERSITIES, OR HOW WE WERE TAUGHT AT THE DEPARTMENT OF HISTORIOGRAPHY, SOURCE STUDIES, ARCHAEOLOGY, AND SPECIAL HISTORICAL DISCIPLINES OF KHARKIV STATE UNIVERSITY (1979–1984)

These recollections are shared by Viktor Mykhailovych Ryapolov, a graduate of the Faculty of History of A. M. Gorky Kharkiv State University (now V. N. Karazin Kharkiv National University) from the class of 1984. As a first-year student, he began writing term papers under the guidance of Professor B. A. Shramko, and from his third year he specialized in the Department of Historiography, Source Studies, and Archaeology. The essay reflects on the significant influence that the department's talented teachers had on the author.

Keywords: Kharkiv University, Faculty of History, Department of Historiography, Source Studies, and Archaeology, special historical disciplines, faculty and staff, teaching, student, memoirs.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису. Крім того, автор повністю дотримувався етичних норм, зокрема щодо уникнення плагіату, фальсифікації даних і дублювання публікацій. У роботі не використано ресурси штучного інтелекту.

Conflict of Interest

The author declares the absence of any conflict of interest regarding the publication of this manuscript. In addition, the author has fully adhered to ethical standards, including the avoidance of plagiarism, data falsification, and redundant (duplicate) publication.

No artificial intelligence tools were used in the preparation of this work.

Дата першого надходження статті до видання: 05.01.2026.

Date of the article's initial submission to the Journal: 05.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026.

Date of acceptance of the article for publication after peer review: 25.02.2026.

Дата публікації: 20.03.2026.

Date of publication: 20.03.2026.